

ΟΙ ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ ΓΑΛΛΙΚΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

2. ΒΑΣΗ ΚΑΙ ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ

3. ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΕΞΟΥΣΙΕΣ

4. Ο ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ

5. ΤΟ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑ

6. ΤΑ ΘΕΜΕΛΙΩΔΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

7. Η ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗ

8. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το γαλλικό Σύνταγμα του 1958, το οποίο εγκαθίδρυσε την Πέμπτη γαλλική Δημοκρατία και συνιστά τον καταστατικό της χάρτη, είναι ένα κείμενο αρκετά ευσύνοπτο: αποτελείται από ογδόντα εννέα άρθρα, τα οποία περιλαμβάνονται σε οκτώ Τίτλους (κεφάλαια), ενώ στο τέλος του έχουν ενσωματωθεί, λαμβάνοντας συνταγματική ισχύ, η Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη του 1789, το Προοίμιο του Συντάγματος του 1946 και ο Χάρτης για το Περιβάλλον του 2004. Όπως κάθε καταστατικός χάρτης, το γαλλικό Σύνταγμα εκφράζει τις βασικές αρχές που διέπουν την οργάνωση και τη λειτουργία του γαλλικού πολιτεύματος.

2. ΒΑΣΗ ΚΑΙ ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ

Το πρώτο άρθρο του Συντάγματος ορίζει τα χαρακτηριστικά της γαλλικής Δημοκρατίας – «αδιαίρετη, λαϊκή δημοκρατική και κοινωνική»

και κατοχυρώνει συνοπτικά την ισότητα των πολιτών ενώπιον του νόμου, την ανεξίθρησκαία και το αποκεντρωτικό σύστημα¹.

Ακολουθεί ο **Πρώτος Τίτλος**, ο οποίος ονομάζεται «Περί της κυριαρχίας». Στη γαλλική θεωρία, η έννοια της κυριαρχίας έχει τρεις βασικές εκφάνσεις: αυτήν του κυρίαρχου κράτους, το οποίο έχει απόλυτη εξουσία στο έδαφός του και υπόκειται μόνο στους κανόνες του διεθνούς δικαίου, αυτήν της εξουσίας του κράτους να ασκεί όλες τις κρατικές αρμοδιότητες, εκτός από αυτές που επιλέγει να παραχωρήσει σε διεθνείς οργανισμούς και αυτήν της λαϊκής κυριαρχίας, η οποία αφορά κατά βάση την αναγνώριση του λαού ως φορέα της κυριαρχίας².

Το **άρθρο 2**, πέραν της γαλλικής γλώσσας, της σημαίας, του εθνικού ύμνου και του τριπτύχου “Liberté, Egalité, Fraternité”, διακηρύσσει στην παράγραφο 5 τη θεμελιώδη αρχή της γαλλικής Δημοκρατίας: «κυβέρνηση του λαού, από τον λαό και για τον λαό»³. Το **άρθρο 3**, βασισμένο (με ορισμένες τροποποιήσεις) στο αντίστοιχο άρθρο της Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη του 1789⁴, καθιερώνει τη λαϊκή κυριαρχία στην παράγραφο 1 και ρυθμίζει τον τρόπο άσκησης της στις επόμενες παραγράφους του, θεσπίζοντας το δικαίωμα ψήφου και τα προσόντα των εκλογέων, ενώ το **άρθρο 4** κατοχυρώνει τα πολιτικά κόμματα και το ρόλο τους μέσα στη δημοκρατία.

3. ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΕΞΟΥΣΙΕΣ

Το γαλλικό Σύνταγμα ακολουθεί τη θεμελιωμένη από το Montesquieu αρχή της διάκρισης των λειτουργιών⁵. Διακρίνει έτσι την εκτελεστική, τη νομοθετική και τη δικαστική εξουσία και ρυθμίζει την άσκηση της κάθε μιας από τα όργανα που το ίδιο προβλέπει, δηλαδή α) τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, β) την Κυβέρνηση, γ) το Κοινοβούλιο και δ) τα Δικαστήρια.

¹ Article 1er – «*La France est une République indivisible, laïque, démocratique et sociale. Elle assure l'égalité devant la loi de tous les citoyens sans distinction d'origine, de race ou de religion. Elle respecte toutes les croyances. Son organisation est décentralisée.*»

² Michel Troper, Comment la Constitution de 1958 définit la souveraineté nationale?, στο site του Συνταγματικού Συμβουλίου (www.conseil-constitutionnel.fr).

³ «*Son principe est: gouvernement du peuple, par le peuple et pour le peuple*».

⁴ Η Διακήρυξη του 1789 κάνει πρωτίστως λόγο για «έθνος» και όχι για «λαό».

⁵ Η διάκριση των λειτουργιών κατοχυρώνεται στο άρθρο 16 της Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη του 1789, η οποία είναι ενσωματωμένη στο γαλλικό Σύνταγμα.

α) Ο **Δεύτερος Τίτλος** του γαλλικού καταστατικού χάρτη αναφέρεται στον Αρχηγό του Κράτους, τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, ο οποίος περιγράφεται από τον συντακτικό νομοθέτη ως το σημαντικότερο από τα όργανα του κράτους. Αυτός είναι που, κατά το **άρθρο 5**, εγγυάται την τήρηση του Συντάγματος, την ομαλή λειτουργία των κρατικών λειτουργιών, τη συνέχεια του κράτους, την εθνική ανεξαρτησία, την ακεραιότητα του εδάφους και την εφαρμογή των συνθηκών⁶.

Το Σύνταγμα του 1958 δεν προέβλεπε αρχικά άμεση εκλογή του Προέδρου από το λαό, ωστόσο του εκχώρησε έναν μεγάλο αριθμό εξουσιών, τις οποίες αξιοποίησε στο έπακρο ο πρώτος Πρόεδρος που εξελέγη υπό το Σύνταγμα αυτό, ο Στρατηγός de Gaulle. Από την αναθεώρηση του 1962 και στο εξής, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας εκλέγεται πλέον με άμεση και καθολική ψηφοφορία για πενταετή θητεία (**άρθρο 6**)⁷. Για την εκλογή του απαιτείται η συγκέντρωση της απόλυτης πλειοψηφίας· εάν η απαιτούμενη πλειοψηφία δεν επιτευχθεί στον πρώτο εκλογικό γύρο, ακολουθεί δεύτερος γύρος μεταξύ των δύο υποψηφίων που πλειοψήφησαν (**άρθρο 7**).

Ως μια από τις δύο κεφαλές της εκτελεστικής εξουσίας, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας ορίζει τον Πρωθυπουργό και στη συνέχεια, μετά από πρόταση του τελευταίου, τα υπόλοιπα μέλη της Κυβέρνησης. Προεδρεύει του Υπουργικού Συμβουλίου, εκδίδει τους νόμους που ψηφίζει η Βουλή και καλεί το λαό σε δημοψήφισμα (**άρθρα 8-11**). Έχει επίσης την εξουσία να διαλύει τη Βουλή, μετά από πρόταση του Πρωθυπουργού και των Προέδρων των Συνελεύσεων, να υπογράφει τις υπουργικές αποφάσεις και τα διατάγματα, να διορίζει τους δημοσίους και τους στρατιωτικούς υπαλλήλους και διαθέτει κάποιες άλλες – ήσσονος σημασίας – εξουσίες εκτελεστικής φύσεως, ως προεδρεύων του Υπουργικού Συμβουλίου (**άρθρα 12-13**). Τέλος, δέχεται τους ξένους πρεσβευτές, είναι αρχηγός του στρατού, έχει το δικαίωμα απονομής χάριτος (**άρθρα 14-19**).

Στην πραγματικότητα, η πιο σημαντική «εξουσία» του Προέδρου της Δημοκρατίας είναι αυτή που απορρέει από την άμεση και καθολική εκλογή του: το

⁶ «Le Président de la République veille au respect de la Constitution. Il assure, par son arbitrage, le fonctionnement régulier des pouvoirs publics ainsi que la continuité de l'État. Il est le garant de l'indépendance nationale, de l'intégrité du territoire et du respect des traités.»

⁷ Η ρύθμιση σχετικά με τη διάρκεια της θητείας ισχύει από το 2000. Έως τότε η θητεία του Προέδρου ήταν 7 ετής.

γεγονός ότι συγκεντρώνει στο πρόσωπό του τις μισές και πλέον ψήφους των εκλογέων του δίνει απaráμιλλη πολιτική δύναμη⁸.

β) Την άλλη κεφαλή της εκτελεστικής εξουσίας αποτελεί η Κυβέρνηση, ο ρόλος και η λειτουργία της οποίας ρυθμίζονται στον **Τρίτο Τίτλο** του γαλλικού Συντάγματος. Αυτή καθορίζει και ασκεί την πολιτική του έθνους, σε αυτήν υπακούουν η Διοίκηση και ο στρατός. Αντίθετα με τον Πρόεδρο, ο οποίος είναι πολιτικά ανεύθυνος, η Κυβέρνηση, μέσω της προσυπογραφής των πράξεων του Προέδρου, καθίσταται πολιτικά υπεύθυνη (**άρθρο 20**). Η Κυβέρνηση είναι ένα συλλογικό και αλληλέγγυο όργανο, καθώς η πολιτική ευθύνη ανήκει συνολικά στα μέλη της.

Η Κυβέρνηση είναι κατά κάποιον τρόπο ο συνδετικός κρίκος μεταξύ των Συνελεύσεων και του Αρχηγού του Κράτους· αυτό φαίνεται και από τη θέση που κατέχει μέσα στον καταστατικό χάρτη, μεταξύ των ρυθμίσεων για τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και αυτών για τη Βουλή⁹.

Επί κεφαλής της Κυβέρνησης βρίσκεται ο Πρωθυπουργός, ο ηγέτης της κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας. Το Σύνταγμα τού αφιερώνει το **άρθρο 21**: σύμφωνα με αυτό, ο Πρωθυπουργός διευθύνει τη δράση της Κυβέρνησης, είναι υπεύθυνος της άμυνας της χώρας και εγγυάται την εκτέλεση των νόμων. Η επιλογή του ανήκει, κατά τα προεκτεθέντα, ελεύθερα στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, ο οποίος μπορεί να επιλέξει για το αξίωμα είτε τον αρχηγό της κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας, είτε τον αρχηγό ενός από τα κόμματα της πλειοψηφίας, είτε μια πολιτική προσωπικότητα που πρόσκειται στις πολιτικές του θέσεις.

Ο ρόλος των Υπουργών ρυθμίζεται από τα **άρθρα 22-23**. Ορίζονται στην ουσία από κοινού από τον Πρόεδρο και τον Πρωθυπουργό. Ο αριθμός τους και η ιεραρχία μεταξύ τους δεν ορίζονται από το Σύνταγμα και ποικίλουν, ανάλογα με τις ανάγκες. Παρά την προσπάθεια για ολιγομελή Υπουργικά Συμβούλια, οι Κυβερνήσεις της Γαλλίας αποτελούνται συνήθως από τριάντα έως και σαράντα μέλη. Σημαντικό είναι ότι η ιδιότητα του μέλους της Κυβέρνησης είναι ασυμβίβαστη προς το βουλευτικό αξίωμα, καθώς και προς οποιαδήποτε δημόσια θέση ή επαγγελματική δραστηριότητα. Κατ' αποτέλεσμα, ένας Υπουργός που εγκαταλείπει το αξίωμα του, δεν επανακτά αυτοδικαίως την ιδιότητα του Βουλευτή ή του Γερουσιαστή.

⁸ Guy Carcassonne, Les principes de la Constitution française, ό.π.

⁹ Michel Verpeaux, La place du Gouvernement dans la Constitution de 1958, ό.π.

Η εκτελεστική εξουσία δεν κατανέμεται μεταξύ των οργάνων που κατά το Σύνταγμα την ασκούν πάντα με τον ίδιο τρόπο. Όταν η κοινοβουλευτική πλειοψηφία ανήκει στην ίδια παράταξη με τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, ο Πρωθυπουργός επιτελεί περισσότερο το ρόλο του συνδετικού κρίκου μεταξύ των δύο. Διευθύνει μεν τη δράση της Κυβέρνησης και κατευθύνει το έργο του Κοινοβουλίου, αλλά ο Πρόεδρος είναι εκείνος που χαράσσει τις βασικές γραμμές της πολιτικής της χώρας στα σοβαρότερα θέματα και κατέχει κατ' ουσίαν την εκτελεστική εξουσία. Όταν όμως ο Πρόεδρος χάνει τη στήριξη της κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας – και ανήκει σε αντίθετη πολιτική παράταξη από τον Πρωθυπουργό – τα πράγματα αλλάζουν. Στην περίπτωση αυτή βρισκόμαστε ενώπιον αυτού που οι Γάλλοι ονομάζουν «συγκατοίκηση» (“cohabitation”). Τότε, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας περιορίζεται συνήθως στην άσκηση των δικών του εξουσιών, τις οποίες δεν μπορεί να εκμεταλλευθεί περαιτέρω πολιτικά, με αποτέλεσμα να χάνει την πρωτοκαθεδρία του¹⁰.

γ) Τη νομοθετική εξουσία μοιράζονται – άνισα – η Εθνική Αντιπροσωπεία και η Γερουσία, όπως αυτές περιγράφονται στον **Τέταρτο Τίτλο** του γαλλικού Συντάγματος (**άρθρα 24-33**). Τα δύο αυτά Σώματα αποτελούν το Κοινοβούλιο.

Η Εθνική Αντιπροσωπεία έχει 577 μέλη, που εκλέγονται με άμεση ψηφοφορία για πενταετή θητεία. Κάθε βουλευτής εκλέγεται σε μια εκλογική περιφέρεια, με πλειοψηφικό σύστημα σε δύο γύρους¹¹. Χάρη σε αυτό το σύστημα, τη νομοθετική εξουσία ασκεί κατά βάση μια πλειοψηφία με σαφή πολιτική ταυτότητα.

Από την άλλη πλευρά, τα 321 μέλη της Γερουσίας εκλέγονται έμμεσα από τους τοπικούς αιρετούς άρχοντες και η θητεία τους διαρκεί εννέα έτη, αλλά τα μέλη της ανανεώνονται κατά το ένα τρίτο του αριθμού τους ανά τριετία. Θεωρητικά, η Γερουσία έχει τις ίδιες νομοθετικές αρμοδιότητες με την Εθνική Αντιπροσωπεία. Όμως, εάν προκύψει διαφωνία μεταξύ των δύο Σωμάτων, η Κυβέρνηση μπορεί να ζητήσει από τους βουλευτές να αποφανθούν οριστικά επί του θέματος.

Ο **Πέμπτος Τίτλος** αφορά την άσκηση του νομοθετικού έργου και τις σχέσεις μεταξύ Κυβέρνησης και Βουλής: πρόκειται για σχέσεις συνεργασίας και αλληλεξάρτησης¹². Το **άρθρο 34** καθορίζει τα θέματα τα οποία ρυθμίζονται

¹⁰ Jean Massot, *Quelle place la Constitution accorde-t-elle au Président de la République ?*, ό.π.

¹¹ Το σύστημα εκλογής είναι παρόμοιο με αυτό που ισχύει για την εκλογή Προέδρου της Δημοκρατίας.

¹² Jean Gicquel, *Les rapports entre le Gouvernement et le Parlement dans la Constitution de 1958*, ό.π.

υποχρεωτικά με νόμο ψηφισμένο από το Κοινοβούλιο. Τα θέματα που δεν αναφέρονται στον εξαντλητικό αυτόν κατάλογο περνούν στην αρμοδιότητα της εκτελεστικής εξουσίας και, κατά το **άρθρο 37**, ρυθμίζονται κανονιστικά¹³. Ο έλεγχος της τήρησης της διαχωριστικής γραμμής εναποτίθεται στο Συνταγματικό Συμβούλιο.

Οι νόμοι ψηφίζονται από το Κοινοβούλιο κατά τη διαδικασία που προβλέπει το Σύνταγμα, υπό τον έλεγχο του Συνταγματικού Συμβουλίου σχετικά με την τήρηση των διαδικαστικών διατάξεων. Η πρωτοβουλία για τη θέσπιση ενός νόμου μοιράζεται μεταξύ του Πρωθυπουργού και των μελών της Βουλής (**άρθρο 39**). Σε κάθε ένα από τα δύο Σώματα της Βουλής, τα σχέδια νόμου εξετάζονται από επιτροπές, μόνιμες ή ειδικές (**άρθρο 43**): ακολουθεί η συζήτηση στην Ολομέλεια και η ψήφιση του νομοσχεδίου στο σύνολο και κατ' άρθρο (**άρθρο 42**). Η διαδικασία κατατείνει στην ψήφιση από την Εθνική Αντιπροσωπεία και τη Γερουσία ενός «όμοιου κειμένου». Αν αυτό δε συμβεί, παρεμβαίνει, όπως είδαμε, η Κυβέρνηση, με τους τρόπους που προβλέπει το **άρθρο 45**.

Πέραν των κοινών νόμων, υπάρχουν οι οργανικοί νόμοι του **άρθρου 46**, οι νόμοι περί των οικονομικών του **άρθρου 47** και οι νόμοι χρηματοδότησης της κοινωνικής ασφάλισης του **άρθρου 47-1**¹⁴.

Το Σύνταγμα του 1958, εγκαθιδρύοντας τη συνεργασία μεταξύ Βουλής και Κυβέρνησης κατά την παραγωγή του νομοθετικού έργου, όπως αυτή περιγράφηκε συνοπτικά παραπάνω, εγκαινίασε ένα είδος «ορθολογικού κοινοβουλευτισμού» (“parlementarisme rationalisé”), στο πλαίσιο του οποίου, η Κυβέρνηση είναι παρούσα σε όλες τις φάσεις από τη γένεση έως την τελική ψήφιση ενός νόμου, διαδραματίζοντας ουσιαστικά πρωτεύοντα ρόλο στη νομοθετική λειτουργία. Αλλά αυτό δεν είναι αποκλειστικό γνώρισμα του γαλλικού πολιτεύματος. Στα περισσότερα σύγχρονα κοινοβουλευτικά πολιτεύματα, η κοινοβουλευτική πλειοψηφία που κυβερνά έχει την πρωτοβουλία και της νομοθετικής παραγωγής.

Ο **Έκτος Τίτλος (άρθρα 52-55)** αναφέρεται στις διεθνείς συνθήκες και στις διεθνείς συμφωνίες, τις οποίες διαπραγματεύεται και επικυρώνει ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, όπως προελέχθη, και οι οποίες τίθενται σε ισχύ μετά την κύρωσή τους με νόμο.

¹³ «*Les matières autres que celles qui sont du domaine de la loi ont un caractère réglementaire.*»

¹⁴ Το άρθρο 47-1, και μαζί η νέα κατηγορία νόμων, προστέθηκε με τη συνταγματική αναθεώρηση του 1996.

δ) Η τρίτη από τις λειτουργίες του κράτους, η δικαστική, δεν περιγράφεται στο γαλλικό Σύνταγμα ως εξουσία, όπως οι προηγούμενες δύο, αλλά περιοριστικότερα, ως «αρχή» (“*autorité judiciaire*”). Κατά παράδοση, η γαλλική πολιτική σκέψη νοεί το δικαστή ως εκφραστή του νόμου, στερούμενο άλλης δυνατότητας πέραν της απλής εφαρμογής του.

Ο σχετικός **Όγδοος Τίτλος** του Συντάγματος, (“*De l’ autorité judiciaire*”) δεν ρυθμίζει εκτενώς τα της δικαστικής εξουσίας. Αφιερώνοντας σε αυτήν μόνο τρία άρθρα, δεν κάνει φερ’ ειπείν καθόλου λόγο για την οργάνωση των δικαστηρίων, ούτε για τη διοικητική δικαιοσύνη, οι βασικές αρχές της οποίας έχουν διαμορφωθεί από τη νομολογία του Συνταγματικού Συμβουλίου και του Συμβουλίου της Επικρατείας. Η σημαντικότερη ρύθμιση που περιέχει είναι η διακήρυξη της ανεξαρτησίας των δικαστών (**άρθρο 64**). Η έννοια περιλαμβάνει την εξωτερική ανεξαρτησία, έναντι δηλαδή της εκτελεστικής και της νομοθετικής εξουσίας, ενώ η – εξίσου σημαντική – εσωτερική ανεξαρτησία δεν αναφέρεται ρητώς στο συνταγματικό κείμενο¹⁵.

Τα δικαστήρια στη Γαλλία χωρίζονται σε δύο σώματα: το δικαστικό, με ύπατη βαθμίδα το Ακυρωτικό Δικαστήριο (Cour de Cassation) και το διοικητικό, αρμόδιο για τις διαφορές μεταξύ ιδιωτών και διοικήσεως, με ύπατη βαθμίδα το Συμβούλιο της Επικρατείας (Conseil d’ Etat). Σε αυτά προστίθεται το Ελεγκτικό Συνέδριο (Cour des Comptes), το οποίο ασκεί συγκεκριμένες αρμοδιότητες σε θέματα σχετικά με τον προϋπολογισμό και την οικονομία.

Τέλος, το **άρθρο 66** διατυπώνει τη γενική αρχή ότι η δικαστική αρχή είναι «εγγυήτρια των ατομικών ελευθεριών»¹⁶.

4. Ο ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ

Μετά τις διατάξεις σχετικά με την άσκηση της νομοθετικής εξουσίας και πριν από το κεφάλαιο που αφιερώνεται στη «δικαστική αρχή», βρίσκουμε στο γαλλικό Σύνταγμα ένα θεσμό που εισήγαγε η Πέμπτη Δημοκρατία, το Συνταγματικό Συμβούλιο (Conseil Constitutionnel). Ο θεσμός αυτός περιγράφεται στον **Έβδομο Τίτλο**.

¹⁵ Thierry S. Renoux, *La justice et la Constitution de 1958*, ό.π.

¹⁶ «*L’ autorité judiciaire, gardienne de la liberté individuelle, assure le respect de ce principe dans les conditions prévues par la loi.*»

Σύμφωνα με το **άρθρο 56**, το Συνταγματικό Συμβούλιο αποτελείται από εννέα μέλη, τα οποία ορίζουν – κατά το ένα τρίτο ο καθένας – ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, ο Πρόεδρος της Γερουσίας και ο Πρόεδρος της Εθνικής Αντιπροσωπείας. Τυπικά, μέλη του Συμβουλίου είναι και οι διατελέσαντες Πρόεδροι της Δημοκρατίας, αλλά ήδη λίγα χρόνια μετά την ίδρυση του θεσμού, η συμμετοχή αυτή ατόνησε και δεν εφαρμόζεται πλέον¹⁷.

Οι αρμοδιότητες του Συνταγματικού Συμβουλίου περιλαμβάνουν τον έλεγχο της νομιμότητας της εκλογής του Προέδρου της Δημοκρατίας (**άρθρο 58**) και, σε περίπτωση αμφισβήτησης, των βουλευτών και των γερουσιαστών (**άρθρο 59**), καθώς και τον έλεγχο της τήρησης της διαδικασίας διεξαγωγής δημοψηφίσματος (**άρθρο 60**). Αλλά η ουσιαστικότερη εξουσία του είναι ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων, ο οποίος προβλέπεται στο **άρθρο 61** του Συντάγματος. Σύμφωνα με τη διάταξη αυτή, οι οργανικοί νόμοι και οι κανονισμοί της Βουλής πριν από τη θέση τους σε ισχύ, υποβάλλονται στο Συνταγματικό Συμβούλιο για να κρίνει τη συνταγματικότητά τους· το ίδιο μπορεί να συμβεί και για έναν κοινό νόμο, κατόπιν προσφυγής. Οι διατάξεις που κρίνονται αντισυνταγματικές δεν μπορούν να τεθούν σε ισχύ, ενώ οι αποφάσεις του Συμβουλίου – μη υποκείμενες σε ένδικα μέσα – ισχύουν έναντι όλων (**άρθρο 62**).

Στην πραγματικότητα, από τη γαλλική Επανάσταση και μέχρι το 1958, το γαλλικό δίκαιο (και η γαλλική νομική σκέψη στο σύνολό της) απέκλειαν τη δυνατότητα ύπαρξης ενός συνταγματικού δικαστηρίου στους κόλπους του γαλλικού πολιτεύματος. Ο νόμος, έκφραση της γενικής θέλησης σύμφωνα με το άρθρο 6 της Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη¹⁸, δεν ήταν δυνατόν να αμφισβητηθεί ενώπιον ενός δικαιοδοτικού οργάνου. Η άνοδος των ναζιστικών και φασιστικών καθεστώτων στην Ευρώπη και η επώδυνη εμπειρία του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου μετέβαλαν, ωστόσο, τις κρατούσες αντιλήψεις. Η ανάγκη εγγυήσεων τήρησης του Συντάγματος έγινε αντιληπτή αμέσως μετά τον πόλεμο και οδήγησε τα κράτη της ηπειρωτικής Ευρώπη στην εγκαθίδρυση της «συνταγματικής δικαιοσύνης».

Στην εξέλιξη αυτή εντάσσεται η δημιουργία του Συνταγματικού Συμβουλίου. Η αρχική αποστολή του ήταν κατά βάση ο έλεγχος της τήρησης του συνταγματικού

¹⁷ Το 1993, η Επιτροπή αναθεώρησης του Συντάγματος πρότεινε την κατάργηση της συμμετοχής των Προέδρων της Δημοκρατίας στο Συνταγματικό Συμβούλιο.

¹⁸ Η αποστροφή «*La loi est l' expression de la volonté générale ...*» του άρθρου 6 της Διακήρυξης αναπαράγει τη γνωστή φράση του J.-J. Rousseau.

διαχωρισμού της νομοθετικής και της κανονιστικής αρμοδιότητας (άρθρα 34 και 37), η λειτουργία δηλαδή ως «φύλακα» (“chien de garde”) του νομοθετικού οργάνου. Στην πραγματικότητα, το Συμβούλιο με τη νομολογία του ενίσχυσε τη θέση του Κοινοβουλίου, απαγορεύοντας για παράδειγμα την υπερβολικά ευρεία νομοθετική εξουσιοδότηση προς την κανονιστική διοίκηση.

Όσο για τον έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων, αυτός κατέστη το σημαντικότερο έργο του Συμβουλίου μετά την αναθεώρηση του 1974. Έως τότε, μόνον ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, ο Πρωθυπουργός και οι Πρόεδροι των δύο Συνελεύσεων μπορούσαν να προσφύγουν στο Συμβούλιο και να αμφισβητήσουν ενώπιόν του τη συνταγματικότητα ενός κοινού νόμου, με αποτέλεσμα μέχρι το 1974 να έχουν εκδοθεί μόλις εννέα τέτοιες αποφάσεις. Από το 1974, το Σύνταγμα προέβλεψε τη δυνατότητα προσφυγής εξήντα βουλευτών ή γερουσιαστών, αλλάζοντας άρδην το τοπίο του ελέγχου της συνταγματικότητας¹⁹. Οι προσφυγές πολλαπλασιάστηκαν και το Συμβούλιο ανέπτυξε μια σημαντική νομολογία ασκώντας συχνά ιδιαίτερος αυστηρό έλεγχο. Παρά την αρχική επιφυλακτικότητα, το Συνταγματικό Συμβούλιο θεωρείται σήμερα πλέον ένας επιτυχημένος θεσμός, ο οποίος διαδραματίζει έναν σπουδαίο εξισοροποιητικό ρόλο στο πλαίσιο του γαλλικού πολιτικού συστήματος, προάγοντας συγχρόνως την τήρηση των αρχών του κράτος δικαίου και των θεμελιωδών δικαιωμάτων²⁰.

5. ΤΟ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑ

Ως άμεσος τρόπος έκφρασης της λαϊκής κυριαρχίας, το δημοψήφισμα για πολλά χρόνια θεωρήθηκε ξένο σώμα στη γαλλική συνταγματική παράδοση. Ήταν δε γενικά απαξιωμένο, μέχρις ότου καταφύγει σε αυτό ο Στρατηγός de Gaulle το 1945, προκειμένου να προσδώσει δημοκρατική νομιμοποίηση στη συνταγματική αναδιάρθρωση της Γαλλίας.

Το Σύνταγμα του 1958 φαίνεται να παρέχει ευρείες δυνατότητες εφαρμογής του θεσμού του δημοψηφίσματος στο άρθρο 3, όπου αναφέρεται ότι την κυριαρχία

¹⁹ Το άρθρο 61 μετά την αναθεώρηση του 1974 έχει ως εξής: «*Aux mêmes fins, les lois peuvent être déférées au Conseil constitutionnel, avant leur promulgation, par le Président de la République, le Premier ministre, le président de l'Assemblée nationale, le président du Sénat ou soixante députés ou soixante sénateurs.*»

²⁰ Louis Favoreu, La place du Conseil Constitutionnel dans la Constitution de 1958, ό.π.

ασκεί ο λαός μέσω των αντιπροσώπων του και μέσω του δημοψηφίσματος²¹. Ωστόσο, οι προϋποθέσεις προσφυγής σε δημοψήφισμα τίθενται στην πραγματικότητα πολύ πιο περιοριστικά. Εκτός από τη λήψη υπ' όψιν της γνώμης των πολιτών σε τοπικό επίπεδο για θέματα τοπικού χαρακτήρα (άρθρο 53), το Σύνταγμα προβλέπει το νομοθετικό δημοψήφισμα στο άρθρο 11 και το συνταγματικό δημοψήφισμα στο άρθρο 89.

Όσον αφορά το νομοθετικό δημοψήφισμα, η διάταξη μετά την αναθεώρηση του 1995 επιτρέπει το δημοψήφισμα με πρόταση της Κυβέρνησης ή της Βουλής για κάθε σχέδιο νόμου σχετικό με την οργάνωση των δημόσιων λειτουργιών, την οικονομική και κοινωνική πολιτική και τις εμπλεκόμενες δημόσιες υπηρεσίες²². Η οριστική πάντως απόφαση για τη διενέργεια δημοψηφίσματος ανήκει αποκλειστικά στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και εξαιρείται από την υπουργική προσυπογραφή.

Το Συνταγματικό Συμβούλιο έχει αποφανθεί ότι δεν είναι αρμόδιο να κρίνει τη συνταγματικότητα ενός νόμου που κυρώθηκε με δημοψήφισμα²³. Αυτό σημαίνει ότι ένας τέτοιος νόμος δεν υπόκειται στον δικαστικό έλεγχο, αλλά μπορεί να τροποποιηθεί κατά την κανονική κοινοβουλευτική διαδικασία.

Όσον αφορά δε το συνταγματικό δημοψήφισμα, το άρθρο 89 που αναφέρεται στην αναθεώρηση του Συντάγματος προβλέπει τη δυνατότητα επικύρωσης των αναθεωρητικών διατάξεων από το λαό με δημοψήφισμα. Ωστόσο, επειδή η επικύρωση μπορεί να γίνει και από το Κοινοβούλιο, όλες οι αναθεωρήσεις που έχουν λάβει χώρα με βάση το άρθρο 89 έχουν εγκριθεί κατ' αυτόν τον τρόπο και όχι άμεσα από τους πολίτες. Στην πράξη, η δυσκολία να επιτευχθεί η συμφωνία των δύο Συνελεύσεων που απαιτείται για την αναθεώρηση οδήγησε το Στρατηγό de Gaulle να επιτύχει δύο φορές την αναθεώρηση με προσφυγή στη λαϊκή ετυμηγορία μέσω του (νομοθετικού) δημοψηφίσματος του άρθρου 11²⁴.

6. ΤΑ ΘΕΜΕΛΙΩΔΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

²¹ «*La souveraineté nationale appartient au peuple qui l'exerce par ses représentants et par la voie du référendum.*»

²² Οι τομείς διευρύνθηκαν σημαντικά με την αναθεώρηση του 1995. Δεν έγινε ωστόσο τελικώς δεκτή η πρόταση να προστεθεί και ο τομέας των ατομικών ελευθεριών.

²³ Michel de Villiers, *Le référendum sous la Vème République*, ό.π.

²⁴ Αξιοποιώντας τον όρο «οργάνωση των δημόσιων λειτουργιών» που αναφέρει το άρθρο 11. Βλ. παρακάτω σχετικά με την αναθεώρηση του Συντάγματος.

Το γαλλικό Σύνταγμα, αντίθετα από τα Συντάγματα των περισσότερων χωρών, δεν περιέχει κάποιον κατάλογο προστατευομένων θεμελιωδών δικαιωμάτων, αλλά, ανατρέχοντας στο παρελθόν, παραπέμπει σε δύο βασικά κείμενα τα οποία ενσωματώνει στο κείμενό του, τη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη του 1789 και το Προοίμιο του Συντάγματος του 1946, αλλά και στον πρόσφατο Χάρτη για το Περιβάλλον του 2004²⁵.

Η Διακήρυξη του 1789, προϊόν της Γαλλικής Επανάστασης, είναι ένα κείμενο άφθαρτο, ένας πραγματικός καταστατικός χάρτης των ατομικών ελευθεριών. Δεν περιλαμβάνει ωστόσο κανένα από τα συλλογικά δικαιώματα που βρίσκουμε στο Προοίμιο του Συντάγματος του 1946. Κατ' αυτόν τον τρόπο, τα δύο κείμενα αλληλοσυμπληρώνονται, ενώ το τρίτο και πιο πρόσφατο εισάγει τη σύγχρονη επιταγή για την προστασία του περιβάλλοντος.

Τα σημαντικότερα από τα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται στα δεκαεπτά άρθρα της Διακήρυξης και τις δεκαοκτώ παραγράφους του Προοιμίου είναι²⁶:

Κατ' αρχάς, το μνημειώδες τρίπτυχο «ελευθερία – ισότητα – αδελφότητα» (liberté – égalité – fraternité). Ο όρος ελευθερία²⁷ εμφανίζεται οκτώ φορές μέσα στο Σύνταγμα σε σχέση με την οικονομική ζωή, την έκφραση των ιδεών, τις θρησκευτικές πεποιθήσεις. Ιδίως στον οικονομικό τομέα, η ελευθερία δεν μπορεί να είναι απόλυτη, αλλά επιδέχεται «μη αυθαίρετους» περιορισμούς. Η ισότητα κατοχυρώνεται στα δημόσια βάρη, στις δημόσιες θέσεις, ενώπιον της δικαιοσύνης, ενώ το άρθρο 1 του Συντάγματος απαγορεύει τις διακρίσεις με βάση την καταγωγή, τη φυλή και τη θρησκεία. Δικαιολογείται η διαφορετική ρύθμιση των ανόμοιων καταστάσεων, ιδίως στον τομέα της φορολογίας, «με βάση αντικειμενικά και ορθολογικά κριτήρια». Τέλος, η αδελφότητα αντιστοιχεί στον κοινωνικό χαρακτήρα του Συντάγματος, που βρίσκεται στη βάση της κοινωνικής ασφάλισης, της εγγύησης της υγείας, της ασφάλειας, της εργασίας.

²⁵ Στο Προοίμιο του Συντάγματος διακηρύσσεται η προσκόλληση του γαλλικού λαού στις αρχές των κειμένων αυτών: «*Le peuple français proclame solennellement son attachement aux Droits de l'homme et aux principes de la souveraineté nationale tels qu'ils ont été définis par la Déclaration de 1789, confirmée et complétée par le préambule de la Constitution de 1946, ainsi qu'aux droits et devoirs définis dans la Charte de l'environnement de 2004.*»

²⁶ Francois Luchaire, Les droits et libertés fondamentaux, ό.π.

²⁷ Η Διακήρυξη του 1789 ορίζει στο άρθρο 4 την ελευθερία ως εξής: «*La liberté consiste à pouvoir faire tout ce qui ne nuit pas à autrui : ainsi, l'exercice des droits naturels de chaque homme n'a de bornes que celles qui assurent aux autres membres de la société la jouissance de ces mêmes droits. Ces bornes ne peuvent être déterminées que par la Loi.*»

Η ιδιοκτησία προστατεύεται από τη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη ως θεμελιώδες στοιχείο της ελευθερίας²⁸. Κατοχυρώνεται επίσης η ασφάλεια, που περιλαμβάνει την προστασία του ιδιωτικού βίου και το άσυλο της κατοικίας, αλλά και την ασφάλεια δικαίου και την απαγόρευση της αναδρομικότητας δυσμενέστερου νόμου.

Τα παραδοσιακά θεμελιώδη δικαιώματα έχουν καταστεί αντικείμενο ερμηνείας από τη νομολογία του Συνταγματικού Συμβουλίου και έχουν εκσυγχρονισθεί με βάση την κοινωνική εξέλιξη. Έτσι έχει επιτευχθεί για παράδειγμα ο συγκερασμός του δικαιώματος της ιδιοκτησίας με την αρχή του κοινωνικού κράτους και η ερμηνεία της ελευθερίας της έκφρασης υπό το φως των τεχνολογικών εξελίξεων και της ανάπτυξης των Μ.Μ.Ε.

7. Η ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗ

Ο Γάλλος συντακτικός νομοθέτης προέβλεψε τη δυνατότητα αναθεώρησης των κανόνων που έθεσε, πιστός στην αρχή που είχε ήδη διακηρύξει στο Σύνταγμα του 1793: «Ένας λαός έχει πάντα το δικαίωμα να αναθεωρεί, να μεταρρυθμίζει και να μεταβάλλει το Σύνταγμά του. Μια γενιά δεν μπορεί να υποτάσσει στους νόμους της τις μελλοντικές γενιές.²⁹».

Στην αναθεώρηση του Συντάγματος είναι αφιερωμένος ο **Δέκατος Έκτος Τίτλος** αυτού που αποτελείται από ένα μόνο άρθρο, το **άρθρο 89**. Σύμφωνα με αυτό, η πρωτοβουλία της αναθεώρησης μοιράζεται μεταξύ νομοθετικής και εκτελεστικής εξουσίας, αφού ανήκει από κοινού στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας μετά από πρόταση του Πρωθυπουργού και στα μέλη του Κοινοβουλίου. Το κείμενο της αναθεώρησης πρέπει στη συνέχεια να ψηφισθεί και από τις δύο Συνελεύσεις «υπό τους ίδιους όρους», πράγμα που σημαίνει ότι τα δύο Σώματα εμφανίζονται εδώ ισότιμα και η συμφωνία τους είναι υποχρεωτική³⁰. Πράγματι, κάποιες φορές η

²⁸ Article 17 – «*La propriété étant un droit inviolable et sacré, nul ne peut en être privé, si ce n'est lorsque la nécessité publique, légalement constatée, l'exige évidemment, et sous la condition d'une juste et préalable indemnité*»

²⁹ «*Un peuple a toujours le droit de revoir, de réformer et de changer sa Constitution. Une génération ne peut assujettir à ses lois les générations futures.*»

³⁰ Αντιθέτως, κατά την άσκηση της νομοθετικής λειτουργίας, η Εθνική Αντιπροσωπεία έχει όπως είδαμε τον τελευταίο λόγο.

άρνηση της Γερουσίας έχει αποτρέψει τη συνταγματική αναθεώρηση. Τέλος, η επικύρωση της αναθεώρησης γίνεται, κατ' επιλογήν του Προέδρου της Δημοκρατίας, είτε από το λαό με δημοψήφισμα είτε από το Congrès, δηλαδή από τη συνέλευση των βουλευτών και των γερουσιαστών, με πλειοψηφία τριών πέμπτων.

Δύο περιορισμοί τίθενται στην αναθεωρητική λειτουργία: αναθεώρηση δεν επιτρέπεται όταν απειλείται η εδαφική ακεραιότητα της χώρας, επίσης απαγορεύεται η αναθεώρηση του «δημοκρατικού χαρακτήρα της διακυβέρνησης» (*“la forme républicaine du Gouvernement”*). Το άρθρο 89 πάντως δεν απαγορεύει την αναθεώρηση των περιορισμών που το ίδιο θέτει.

Ενδιαφέρον έχει η δυνατότητα χρήσης του άρθρου 11 του Συντάγματος για αναθεωρητικούς σκοπούς. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, ο Στρατηγός de Gaulle προκάλεσε δύο φορές δημοψηφίσματα για τη ρύθμιση θεμάτων που αφορούσαν την «οργάνωση των δημόσιων λειτουργιών», τα οποία οδήγησαν στην ουσία σε συνταγματική αναθεώρηση³¹. Θεωρητικά, η επιλογή αυτή είναι θεμιτή, εφ' όσον ένα από τα βασικά θέματα που ρυθμίζει ένα Σύνταγμα είναι πράγματι η οργάνωση των δημόσιων λειτουργιών. Επιπλέον, εμφανίζει δύο σημαντικά «πλεονεκτήματα»: πρώτον, δεν απαιτείται η συμμετοχή του Κοινοβουλίου στη διαδικασία και δεύτερον, δεν ισχύουν οι περιορισμοί του άρθρου 89³².

Μέχρι σήμερα, το γαλλικό Σύνταγμα έχει αναθεωρηθεί βάσει του άρθρου 89 δεκατέσσερις φορές με «συνταγματικούς νόμους» (lois constitutionnelles), με τελευταία την πρόσφατη αναθεώρηση του Μαρτίου 2005.

8. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ορισμένοι Τίτλοι του γαλλικού Συντάγματος δεν εξετάστηκαν στο παρόν: Ο Ένατος Τίτλος (άρθρα 67-68) αφορά το Ανώτατο Δικαστήριο (Haute Cour de justice) και ο Δέκατος Τίτλος (άρθρα 68-1-68-3) την ποινική ευθύνη των μελών της Κυβέρνησης. Ο Ενδέκατος Τίτλος (άρθρα 69-71) θεσπίζει το Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο, ένα Σώμα που δεν ανήκει στο Κοινοβούλιο, το οποίο αποτελείται από εξέχουσες προσωπικότητες ή

³¹ Το 1962 για την καθιέρωση της άμεσης εκλογής του Προέδρου της Δημοκρατίας και το 1969 για τη δημιουργία των περιφερειών και την αναμόρφωση της Γερουσίας. Το δεύτερο δημοψήφισμα ήταν αρνητικό και προκάλεσε την παραίτηση του de Gaulle.

³² Dominique Rousseau, *La Constitution de 1958 peut-elle être révisée?*, ό.π.

προσωπικότητες προερχόμενες από ενώσεις εργαζομένων και εργοδοτών και έχει συμβουλευτικές αρμοδιότητες. Ο **Δωδέκατος Τίτλος (άρθρα 72-75)** κατοχυρώνει την τοπική αυτοδιοίκηση, ο **Δέκατος Τρίτος Τίτλος (άρθρα 76-77)** περιέχει μεταβατικές διατάξεις σχετικά με τη Νέα Καληδονία³³, ο **Δέκατος Τέταρτος Τίτλος (άρθρο 88)** αφορά πολιτιστικές συμφωνίες με άλλα κράτη, ενώ ο **Δέκατος Πέμπτος Τίτλος (άρθρα 88-1-88-5)**, με τη μορφή που έχει σήμερα, αναφέρεται στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες και στην Ευρωπαϊκή Ένωση³⁴, προβλέποντας την αναγκαία παραχώρηση αρμοδιοτήτων για την ολοκλήρωση της ευρωπαϊκής ενοποίησης (ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων, Ο.Ν.Ε., ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης κλπ), υπό τον όρο της αμοιβαιότητας.

ΟΥΡΑΝΙΑ ΖΥΓΟΓΙΑΝΝΗ

³³ Ο (παλιός) Δέκατος Τρίτος Τίτλος σχετικά με τη γαλλο-αφρικανική Κοινότητα καταργήθηκε το 1995.

³⁴ Οι διατάξεις του Δέκατου Πέμπτου Τίτλου είχε προβλεφθεί να αλλάξουν με την υιοθέτηση της Συνθήκης του Ευρωπαϊκού Συντάγματος.